

LEGAL INSIGHT

Η ΠΑΡΕΜΠΟΔΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ - ΟΙ ΝΟΜΙΚΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΤΗΣ

Κυριακή Παππά
Ιωάννης Ψαράκης

Οι επιλογές του οικογενειακού νομοθέτη στρέφονται γύρω από τον άξονα του συμφέροντος του τέκνου. Δικαίως, το σύγχρονο οικογενειακό δίκαιο έχει χαρακτηριστεί ως «εξόχως παιδοκεντρικό». Το συμφέρον του τέκνου εξυπηρετείται από την επαφή και την επικοινωνία με - εκτός πολύ εξαιρετικών περιπτώσεων αποκλεισμού της επικοινωνίας - αμφότερους τους γονείς αλλά και με τους ανιόντες του (παππούς και γιαγιά). Ωστε ακόμα και αν η επιμέλεια έχει αναληφθεί από τον ένα γονέα, ο άλλος παρά ταύτα διατηρεί ένα δικαίωμα επικοινωνίας. Τι συμβαίνει όμως όταν ο ασκών την επιμέλεια γονέας θέτει εμπόδια σε αυτή την επικοινωνία; Προφανώς πρόκειται για συμπεριφορά παράνομη, ποιες όμως ακριβώς είναι οι νομικές δυνατότητες του παρεμποδιζόμενου γονέα; Σε αυτά τα πρακτικά ερωτήματα θα επιχειρηθεί να δοθούν απλές και κατανοητές απαντήσεις, πλην όμως απολύτως εντοπισμένες και παράλληλα ενημερωμένες με τις τελευταίες τάσεις της θεωρίας και της νομολογίας της Χώρας.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2016

I. Εισαγωγή

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1520 ΑΚ, ο γονέας με τον οποίο δεν διαμένει το τέκνο διατηρεί δικαίωμα προσωπικής επικοινωνίας. Δικαιούχος επικοινωνίας είναι εκείνος ο γονέας ο οποίος δεν διαμένει με το τέκνο του: άρα αφορά τόσο το γονέα ο οποίος δεν ασκεί καμία έκφραση της επιμέλειας, όσο και εκείνον ο οποίος ασκεί μόνο κάποιες εκφάνσεις της επιμέλειας, πλην όμως όχι αυτή με τη μεγαλύτερη πρακτική σημασία, εκείνη του προσδιορισμού του τόπου διαμονής του τέκνου (για την έννοια και το περιεχόμενο της επιμέλειας βλ. σημείωμα με τίτλο «*Τα κριτήρια ανάθεσης επιμέλειας τέκνου όπως τίθενται από τη νεότερη νομολογία του Αρείου Πάγου*»).

Τα σχετικά με την επικοινωνία ειδικότερα στοιχεία ορίζονται από το Δικαστήριο, το οποίο και καθορίζει το χρόνο και τον τρόπο επικοινωνίας λαμβάνοντας υπόψη το συμφέρον του τέκνου, αφού ο τρόπος με τον οποίο ασκείται το δικαίωμα επικοινωνίας συνιστά κρίσιμο στοιχείο για την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Σκοπός του δικαιώματος είναι η διατήρηση του ψυχικού δεσμού μεταξύ γονέα και τέκνου και η ευχέρεια παρακολουθήσεως της όλης καταστάσεως του τέκνου. Το άκρως αυτό προσωπικό δικαίωμα του γονέα απορρέει από το

φυσικό δεσμό του αίματος και του αισθήματος στοργής προς το τέκνο του, συντελεί δε (εκτός εντελώς εξαιρετικών περιπτώσεων που θα έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε στη συνέχεια) στην ανάπτυξη του ψυχικού κόσμου του τελευταίου και της εν γένει προσωπικότητάς του.

II. Περιεχόμενο της επικοινωνίας

Το Δικαστήριο, προς εκπλήρωση του αιτήματος καθορισμού των όρων επικοινωνίας του γονέα με το τέκνο του, έχει, όπως άλλωστε σε όλα τα ζητήματα οικογενειακού δικαίου τα οποία μπορούν να ασκήσουν την οποιαδήποτε επιρροή στο συμφέρον του παιδιού, ευρεία δυνατότητα επιλογών: η επικοινωνία μπορεί να επιτραπεί να ασκείται με συνεχόμενες διανυκτερεύσεις στο σπίτι του δικαιούχου γονέα, μπορεί όμως να παρέχεται και μόνο για μία ώρα την εβδομάδα, όχι σε ιδιωτικό χώρο και μάλιστα υπό την παρουσία τρίτου (π.χ. ειδικού κοινωνικού λειτουργού ή ψυχολόγου)! Επίσης, μπορεί να ασκείται και με μετάβαση του τέκνου αεροπορικώς στην πολυκατοικία του γονέα, είτε μέσω ταχυδρομείου ή τηλεφώνου, **τη σημερινή δε εποχή έχουν ήδη εκδοθεί αποφάσεις που διατάζουν την επικοινωνία μέσω διαδικτύου (π.χ. Skype), ιδίως όταν γονέας και τέκνο κατοικούν σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους.** Ο τρόπος άσκησης του δικαιώματος επικοινωνίας (χρόνος, συχνότητα, διάρκεια επικοινωνίας, ακόμα και ο τρόπος παραλαβής και παράδοσης του τέκνου) θα ποικίλει ανά περίπτωση και θα καθοριστεί από το Δικαστήριο με γνώμονα στοιχεία όπως:

- η βούληση του τέκνου (ιδιαίτερος αν το Δικαστήριο σχηματίσει κρίση περί επαρκούς ωριμότητας του τέκνου)
- η ηλικία, η ωριμότητα ή τυχόν ιδιαιτερότητες του τέκνου
- οι σχέσεις μεταξύ γονέα και τέκνου
- η ηθική και η υγεία του γονέα
- οι υποχρεώσεις τέκνου και γονέα
- οι οικονομικές δυνατότητες του γονέα
- η γεωγραφική απόσταση
- οι σχέσεις μεταξύ των γονέων

Στο σημείο αυτό πολύ χρήσιμη είναι η παρουσίαση της κλιμάκωσης έντασης της επικοινωνίας, βάσει πραγματικών περιστατικών τα οποία ήδη κρίθηκαν από τα Δικαστήριά μας:

Στην υπ' αριθμ. 2814/2015 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, το ανήλικο τέκνο κατοικούσε με τον πατέρα του, τον οποίο δεν ήθελε να αποχωρίζεται, ενώ παράλληλα αρνούταν να επικοινωνεί με τη μητέρα του. Αυτή η αρνητική στάση προερχόταν από τον τρόπο με τον οποίο ασκούσε η μητέρα το δικαίωμα επικοινωνίας, με επεισόδια για τα οποία καλούταν συχνά η αστυνομία, ενώ το παιδί επηρεαζόταν από τον γονέα με τον οποίο βρισκόταν σε μεγαλύτερη επαφή εκφράζοντας επιθυμία να διαμείνει μαζί του. Δεδομένων των συνθηκών και της ρητής άρνησης του ανηλίκου, κρίθηκε ότι θα ήταν ιδιαίτερα βλαπτική για το συμφέρον του ρύθμιση επικοινωνίας με διανυκτέρευση όπως ζητούσε η αιτούσα μητέρα του. Η επικοινωνία

έπρεπε να περιοριστεί και να τεθεί υπό όρους που θα διασφαλίζουν την ψυχική ηρεμία και ισορροπία του ως άνω ανηλίκου. Το Δικαστήριο τελικά έκρινε ως εξής: *«Ενόψει δε της κρισιμότητας του ζητήματος να εξασφαλισθεί η υγιής ψυχοσωματική ανάπτυξη του παραπάνω τέκνου των διαδίκων, η επικοινωνία της αιτούσας μαζί του πρέπει να γίνεται προσωρινά κάθε 2η και 4η Τρίτη κάθε μήνα από ώρα 17.00 έως 20.30 και κάθε 1^ο και 3^ο Σάββατο και Κυριακή κάθε μήνα, από ώρα 18.00 έως 21.00, καθ' όλο το διάστημα του έτους, σε δημόσιο χώρο εντός της περιοχής της Αττικής, με την παρουσία κοινωνικής λειτουργού, η οποία θα οριστεί με αίτηση της αιτούσας από την κατά τόπον αρμόδια Εταιρία Προστασίας Ανηλίκων, χωρίς την παρουσία άλλων τρίτων προσώπων, προκειμένου να αποκτήσει το ως άνω ανήλικο ουσιαστικό δεσμό με την μητέρα του, τούτο δε είναι εφικτό χωρίς να διαταράσσεται κατά τρόπο επιβλαβή η καθημερινότητα του. Η αιτούσα μητέρα για την άσκηση της επικοινωνίας θα παραλαμβάνει το ως άνω ανήλικο τέκνο της από την οικία του καθ' ου πατέρα και θα το επιστρέφει στο ίδιο μέρος κατά τη λήξη του χρόνου επικοινωνίας. Ο τρόπος αυτός επικοινωνίας κρίνεται ως ο πλέον ενδεδειγμένος για το αληθινό συμφέρον του ανηλίκου και μπορεί, εφόσον αξιοποιηθεί, να βελτιώσει και την κλονισμένη εικόνα που έχει σχηματίσει το εν λόγω ανήλικο για το πρόσωπο της αιτούσας μητέρας του».*

Στην υπ' αριθμ 8668/2011 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, η πραγμάτωση του δικαιώματος επικοινωνίας ρυθμίστηκε όχι μόνο μέσω Skype, αλλά και μέσω μετάβασης του παιδιού αεροπορικώς - και μόνου του - από το Ηράκλειο Κρήτης στη Θεσσαλονίκη, όπου θα το παραλάμβανε ο γονέας.

Συγκεκριμένα η απόφαση έχει ως εξής: *«Ρυθμίζει προσωρινά το δικαίωμα επικοινωνίας του αιτούντος με το ανωτέρω ανήλικό τέκνο του ως ακολούθως: Α) η επικοινωνία θα γίνεται με την έλευση του τέκνου στη Θεσσαλονίκη από το Ηράκλειο της Κρήτης και θα ταξιδεύει αεροπορικώς, με συνοδεία αεροσυνοδού και με δαπάνες του αιτούντος, κατά τα ακόλουθα χρονικά διαστήματα [...] και Β) κατά τη διάρκεια της εβδομάδας, ο αιτών δικαιούται να επικοινωνεί τηλεφωνικά ή/και με τη χρήση κάμερας SKYPE μέσω INTERNET, κατά τις ημέρες της Δευτέρας, Τετάρτης και Παρασκευής καθώς και της Κυριακής, όταν αυτή δεν θα εμπίπτει στο ανωτέρω Σ., από ώρα 19.30 μμ έως 20.00 μμ, υποχρεωμένης της καθ' ης να επιτρέπει την ακώλυτη επικοινωνία του ανηλίκου με τον αιτούντα».*

Στην υπ' αριθμ 137/2014 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, η υιοθετημένη μητέρα ανακάλυψε τους βιολογικούς της γονείς και εγκατέλειψε με το ανήλικο τέκνο της τη συζυγική οικία για να εγκατασταθεί εκεί όπου διέμενε η φυσική της οικογένεια. Στη συνέχεια επέστρεψε στη συζυγική στέγη, την οποία ωστόσο μετά από λίγο καιρό εγκατέλειψε εκ νέου, για την οικία των θετών της γονέων αυτή τη φορά, και χωρίς να πάρει μαζί της το ανήλικο τέκνο.

Μετά την ανάθεση της επιμέλειας στον πατέρα, η μητέρα αιτήθηκε ρύθμιση του δικαιώματος επικοινωνίας με αυτό. Βρισκόμαστε ενώπιον μίας περίπτωσης στην οποία φαίνεται η μητέρα να μην είναι καθόλου ώριμη και άξια εμπιστοσύνης, εντούτοις η πολύ μικρή ηλικία του τέκνου απαιτεί σχεδόν «πάσει θυσία» την επικοινωνία με αυτή. Η διατήρηση του δικαιώματος

επικοινωνίας, πλην όμως περιορισμένου και διεξαγόμενου εντός του ασφαλούς χώρου της κατοικίας των γονέων του πατέρα του τέκνου, όπου και διέμενε, διασφάλιζε και εξυπηρετούσε απολύτως τα παραπάνω ζητούμενα.

Παρατίθεται στη συνέχεια η σκέψη και ρύθμιση του Δικαστηρίου: *«Από όλα τα παραπάνω πιθανολογείται πλήρως ότι η άσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας της αιτούσας, υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες, πρέπει να καταλαμβάνει, προς το παρόν, τουλάχιστον, όσο το δυνατόν λιγότερο χρόνο, κυρίως ενόψει της ανωριμότητας και της τάσης φυγής, που φαίνεται να διακατέχουν την αιτούσα και πρέπει, συνεπώς, να ρυθμιστεί η επικοινωνία όχι με πλήρη αποκλεισμό της άσκησης του δικαιώματος αυτού, αλλά με περιορισμό του και με ρύθμιση της άσκησης του υπό όρους που θα διασφαλίζουν την ψυχική ηρεμία, ισορροπία και, κυρίως, ασφάλεια του ανήλικου τέκνου των διαδίκων. Ενόψει δε της κρισιμότητας της ψυχικής κατάστασης αυτού, λόγω της πολύ μικρής ηλικίας του και με αποκλειστικό γνώμονα το συμφέρον του, η επικοινωνία της αιτούσας με αυτό πρέπει να γίνεται κάθε Σάββατο και Κυριακή, από ώρα 10:00 πρωινή έως ώρα 15:00 μεσημβρινή, καθ' όλο το διάστημα του έτους, στην οικία των γονέων του καθ' ου. Ο τρόπος αυτός επικοινωνίας κρίνεται ως ο πλέον ενδεδειγμένος για το αληθινό συμφέρον του ανήλικου τέκνου των διαδίκων».*

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της προσπάθειας του Δικαστηρίου για επιβίωση του δικαιώματος επικοινωνίας, έστω και με τους πλέον περιοριστικούς όρους, αποτελεί η υπ' αριθμ. 12629/2005 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης.

Στην κριθείσα περίπτωση, δικάστηκε αίτηση μεταρρύθμισης του δικαιώματος επικοινωνίας του πατέρα με το ανήλικο τέκνο του. Στο Δικαστήριο έγιναν δεκτά τα κάτωθι:

Ο πατέρας του ανηλικού κάθε φορά που ασκούσε το δικαίωμα επικοινωνίας, εξύβριζε και απειλούσε τη μητέρα του ανηλικού και τη μητέρα της, με αισχρές φράσεις, πάντοτε παρουσία του παιδιού, με αποτέλεσμα να προκαλείται τρόμος στο νήπιο, να ξεσπά σε κλάματα και κραυγές και να διαταράσσεται η ηρεμία του.

Επίσης, ο αιτών εμφανιζόταν αιφνιδιαστικά στο σχολείο του ανηλικού ή έξω από την κατοικία του, κατά την επιστροφή του από το σχολείο, απαιτώντας να επικοινωνήσει μαζί του και δημιουργώντας επεισόδια παρουσία των συμμαθητών του, όταν ο ανήλικος εκδήλωνε την αρνητική του στάση απέναντι του, το τελευταίο δε διάστημα εμφανίσθηκε στο σχολείο κατ' επανάληψη τον ίδιο μήνα, μεταφέροντας μαζί του τούρτες γενεθλίων και απαιτώντας από αυτόν, παρουσία των συμμαθητών του, χωρίς να έχει γενέθλια, να εορτάσει κάθε φορά τα γενέθλια του, προκαλώντας του αισθήματα ταπείνωσης και ντροπής, που έκαναν εντονότερη την αρνητική διάθεση απέναντι του.

Κρίθηκε ότι η όλη παραπάνω συμπεριφορά του αιτούντος είχε ολέθριες συνέπειες στον ψυχικό κόσμο του ανηλικού, ο οποίος μάλιστα, όπως και από την προσωπική του επικοινωνία με τη δικαστή του Δικαστηρίου διαπιστώθηκε, ήταν ένας ιδιαίτερα ευαίσθητος και συναισθηματικός έφηβος, με συγκροτημένη σκέψη και ωριμότητα, που όμως διακατεχόταν από ανάμικτα αισθήματα φόβου, ντροπής και αγωνίας. Οι επαφές του με τον πατέρα είχαν φτάσει να του προκαλούν πανικό και αναμένει απ' αυτόν ανά πάσα στιγμή να βλάψει τη μητέρα του και να τον αποσπάσει από αυτήν, πιθανότατα η οποία του προκαλούσε τρομακτική ανασφάλεια και

αισθήματα απελπισίας και διαρκούς αγωνίας και τον οδηγούσε στο να μη δημιουργεί φιλίες με παιδιά της ηλικίας του και να μη συμμετέχει σε άλλες συνήθειες γι' αυτήν την ηλικία δραστηριότητες, προκειμένου να μην απομακρύνεται από την οικία του, φοβούμενος ότι κατά την απουσία του ο πατέρας του θα προκαλέσει κακό στη μητέρα του. Η αγωνία του δε αυτή κορυφώθηκε μόλις πληροφορήθηκε ότι ο αιτών άσκησε την υπό κρίση αίτηση επιδιώκοντας την αύξηση του χρόνου επικοινωνίας του και καταλαμβάνοντας από απόγνωση επιχείρησε να θέσει τέλος στη ζωή του. Συγκεκριμένα πιθανολογήθηκε ότι ο ανήλικος, στις 25.2.2005, τις νυκτερινές ώρες, επιχείρησε να αυτοκτονήσει, λαμβάνοντας άγνωστη ποσότητα από τα φάρμακα της κατάκοιτης γιαγιάς του. Μάλιστα ο ανήλικος, πριν από την παραπάνω απόπειρα του, έγραψε ένα σημείωμα προς τη μητέρα του, το οποίο προσκομίστηκε από αυτήν κατά τη συζήτηση και το περιεχόμενο του οποίου είναι κατά λέξη το εξής: «*Συγγνώμη μανούλα που αναγκάζομαι να αυτοκτονήσω αλλά δεν μπορώ να αντέξω τους εξευτελισμούς που θα μας κάνει αυτός ο αλήτης. Σε παρακαλώ μη στενοχωρηθείς αλλά ίσως έτσι απαλλαγείς και εσύ από αυτόν μια για πάντα. Σ' αφήνω με αγάπη*». Από όλα τα παραπάνω προέκυψε ότι η συνέχιση της άσκησης του δικαιώματος επικοινωνίας του πατέρα, υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες, είναι ιδιαίτερα βλαπτική για το συμφέρον του ανηλίκου.

Και το Δικαστήριο καταλήγει: «*Ενόψει δε της κρισιμότητας της ψυχικής κατάστασης αυτού και του ότι διανύει την ιδιαίτερα ευαίσθητη και κρίσιμη περίοδο της εφηβείας, η επικοινωνία του αιτούντος με αυτόν πρέπει να γίνεται μία φορά κάθε μήνα, επί μια ώρα και συγκεκριμένα την πρώτη Παρασκευή κάθε μήνα, από ώρα 18.00 μέχρι ώρα 19.00, καθ' όλο το διάστημα του έτους, σε δημόσιο χώρο, με την παρουσία κοινωνικής λειτουργού, η οποία θα οριστεί με αίτηση του αιτούντος από την Εταιρία Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης. Ο τρόπος αυτός επικοινωνίας κρίνεται ως ο πλέον ενδεδειγμένος για το αληθινό συμφέρον του ανηλίκου*».

III. Η παρεμπόδιση άσκησης του δικαιώματος επικοινωνίας, η περιφρούρησή του και οι δυνατότητες καταστολής της προσβολής του

Έστω ότι έχει εκδοθεί απόφαση που ρυθμίζει την επικοινωνία του τέκνου με το γονέα ο οποίος δεν ορίζει τον τόπο κατοικίας του παιδιού του. Ο δικαιούχος επικοινωνίας καθησυχάζεται, αφού επιτέλους έχει επέλθει μία κάποια ρύθμιση και θα μπορεί προγραμματισμένα πλέον να βλέπει ελεύθερα το παιδί του. Δυστυχώς όμως, δεν είναι λίγες οι φορές που ο έτερος γονέας θέτει εμπόδια στην άσκηση αυτού του δικαιώματος: είτε αμέσως, είτε δια μέσου του επηρεασμού της βούλησης και της συμπεριφοράς του ανηλίκου.

Για αυτό το λόγο, ο συνήγορος του επιδιώκοντας την επικοινωνία γονέα, θα είναι σωστό να αιτηθεί (υποδείξει προς το Δικαστήριο), σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 950 παρ.2 του ΚΠολΔ, να απειληθεί κατά του άλλου γονέα, για την περίπτωση που ήθελε παρεμποδίσει την τοιαύτη επικοινωνία ή παραβιάσει τους περί αυτήν τεθέντες υπό του δικαστηρίου όρους, προσωπική κράτηση και χρηματική ποινή.

Βέβαια, υπάρχουν και οι περιπτώσεις στις οποίες το ίδιο το τέκνο (φαίνεται να) αποφεύγει την επικοινωνία. Ακόμα όμως και αυτές οι περιπτώσεις, μπορεί να είναι θολές: είναι πολύ πιθανό

αυτή του η στάση να εκφράζει τη γνήσια και ανόθευτη επιθυμία του, δεν είναι όμως και καθόλου απίθανο να πρόκειται για αποτέλεσμα διδαχών, επιρροών ή και ακόμα έμμεσων απειλών και ψυχολογικής πίεσης του άλλου γονέα που έχει υποχρέωση (βάσει δικαστικής απόφασης ή επικυρωμένης συμφωνίας των γονέων) να ανεχθεί αυτήν ακριβώς την επικοινωνία. Βέβαια, ούτε να φτάσουμε στο άλλο άκρο, δηλαδή να αξιωθεί από τον άλλο γονέα να ασκήσει θετική επιρροή, ώστε να δεχθεί το τέκνο να επικοινωνήσει με τον έτερο γονέα, είναι εφικτό. **Διότι, σύμφωνα με πάγια νομολογία, δεν θεσπίζεται με οποιοδήποτε κανόνα υποχρέωση του να κάμψει την ανωτέρω άρνηση, πειθαναγκάζοντας με το οποιοδήποτε μέσο, προς το σκοπό αυτό, το τέκνο του.**

Για παράδειγμα, στην υπ' αριθμ 429/2002 απόφαση του Αρείου Πάγου, ευλόγως κρίθηκε ότι ο γονέας δεν εμπόδιζε την επικοινωνία του ανήλικου τέκνου με τη μητέρα του, αφού το ίδιο το τέκνο εξέφρασε αυτή την επιθυμία: για αιτίες μάλιστα λογικές, οι οποίες δεν μπορούν ούτε έμμεσα να καταλογιστούν στον πατέρα, παρά μόνο σε αποκλειστική υπαιτιότητα και ανεύθυνη στάση της μητέρας.

Ας δούμε χαρακτηριστικό ένα απόσπασμα της απόφασης: *«Η επικοινωνία όμως της αναιρεσείουσας με την ανήλικη θυγατέρα της δεν κατέστη δυνατή παρά μόνο μία ή δύο φορές και μάλιστα μετ' εμποδίων, όχι όμως από υπαιτιότητα του αναιρεσιβλήτου αλλά διότι η ανήλικη αρνήθηκε πεισματικά, έστω και να δει τη μητέρα της, αντιδράσασα με φωνές και επικλήσεις για βοήθεια, σε σημείο τέτοιο, ώστε να επέμβει πολλές φορές η αστυνομία, όταν γίνονταν προσπάθειες να επικοινωνήσει με τη μητέρα της. Η εντονότατη αυτή αντίδραση της ανήλικης οφείλεται στο σοβαρό ψυχολογικό "σοκ" που υπέστη όταν η αναιρεσείουσα μητέρα της εγκατέλειψε τη συζυγική οικία στις 19.11. 1996. Όταν ο αναιρεσιβλήτος πληροφορήθηκε ότι η αναιρεσείουσα διέμενε στο BRISTOL της Μεγάλης Βρετανίας, ύστερα από απαίτηση και της ανήλικης που ήθελε να ιδεί τη μητέρα της, επισκέφτηκαν την αναιρεσείουσα, η οποία, φιλοξένησε την κόρη της, για ένα βράδυ, στο δωμάτιο του ξενοδοχείου όπου διέμενε. Όμως την επόμενη ημέρα και δη τις πρωινές ώρες, η αναιρεσείουσα αναχώρησε από το ξενοδοχείο, χωρίς να ενημερώσει τον εκεί διαμένοντα αναιρεσιβλήτο, αλλά και την ανήλικη θυγατέρα της, η οποία κοιμόταν, με αποτέλεσμα να υποστεί αυτή (ανήλικη) σοβαρό κλονισμό, όταν ξύπνησε και δεν είδε τη μητέρα της να ευρίσκεται κοντά της. Το γεγονός αυτό, που καταγγέλθηκε από τον αναιρεσιβλήτο στην τοπική αστυνομία του BRISTOL, συνδυαζόμενο με την αδόκητη για την ανήλικη ανωτέρω εγκατάλειψη, στις 19.11.1996, από την αναιρεσείουσα, δημιούργησαν στην ανήλικη αρνητική για τη μητέρα της στάση, με επακόλουθο την απόλυτη άρνησή της να επικοινωνεί μ' αυτήν και να δημιουργεί σε κάθε απόπειρα επικοινωνίας, επεισόδια».*

Όπως όμως ειπώθηκε αρχικά, δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι κάθε άρνηση του τέκνου προεξοφλεί και την κρίση του Δικαστηρίου περί δήθεν έλλειψης παρεμπόδισης από τον ένα γονέα, άσκησης του δικαίωματος επικοινωνίας. Αυτό διότι είναι πολύ πιθανό, ειδικά σε ανήλικα μικρής ηλικίας, η επιρροή του κύκλου μέσα στον οποίο διαβιών και οι «νουθεσίες» που δέχονται, να τα οδηγήσουν στην έκφραση άρνησης επικοινωνίας με τον μη συνοικούντα μαζί τους γονέα, η οποία όμως βούληση μόνο αυθεντική, αληθινή και αυθόρμητη δεν θα μπορεί να χαρακτηριστεί,

αφού ουσιαστικά θα είναι αποτέλεσμα των ενεργειών της «άλλης πλευράς», ελλείψει των οποίων το τέκνο δε θα αντιδρούσε στην επικοινωνία με τον έτερο γονέα.

Χαρακτηριστική η υπ' αριθμ. 1395/2008 απόφαση του Αρείου Πάγου, η οποία έκρινε βάσει των εξής γεγονότων: *«Ειδικότερα, κατά τις πιο πάνω ημερομηνίες και κατά την καθορισμένη ώρα επικοινωνίας, ο αναιρεσείων συνόδευε τα δύο ανήλικα τέκνα των διαδίκων στην είσοδο της πολυκατοικίας όπου διέμεναν και όλοι μαζί ανέμεναν την άφιξη της αναιρεσίβλητης. Στον ίδιο χώρο παρευρίσκοντο, κατόπιν προσκλήσεως του αναιρεσεϊόντος και ο πατέρας του Γ και η αδελφή του Δ, η οποία μάλιστα κρατούσε στα χέρια της μία φωτογραφική μηχανή. Μόλις η αναιρεσίβλητη κατά την καθορισμένη ώρα έφθανε στην είσοδο της πολυκατοικίας, προκειμένου να παραλάβει τις δύο ανήλικες θυγατέρες της, ο αναιρεσείων με έντονο ύφος της δήλωνε ότι οι ανήλικες δεν επιθυμούν να την ακολουθήσουν, ασκώντας έτσι ψυχολογική βία επί των ανήλικων θυγατέρων του, ενώ η αδελφή του αναιρεσεϊόντος έβγαζε φωτογραφίες της αναιρεσίβλητης και των ανήλικων τέκνων. Στη συνέχεια ακολουθούσε πάντοτε φραστικό επεισόδιο μεταξύ των διαδίκων, διότι η αναιρεσίβλητη αξίωσε να ασκήσει το δικαίωμα επικοινωνίας, όπως αυτό είχε καθοριστεί από την πιο πάνω απόφαση, το οποίο έληγε με τη δήλωση των ευρισκομένων σε πλήρη σύγχυση και συναισθηματική διαταραχή τέκνων ότι δεν επιθυμούν να ακολουθήσουν την αναιρεσίβλητη μητέρα τους. Έτσι η επικοινωνία της αναιρεσίβλητης με τα ανήλικα τεκνά της ματαιωνόταν όχι λόγω αρνήσεως των τέκνων, ανταποκρινόμενης στην αληθή βούλησή τους, αλλά εξαιτίας των αρνητικών συνθηκών που σκόπιμα ο αναιρεσείων δημιουργούσε ο αναιρεσείων κατά την άφιξη της αναιρεσίβλητης προς παραλαβή των τέκνων της, δηλαδή της παρουσίας τρίτων προσώπων διακειμένων αρνητικά προς την αναιρεσίβλητη της λήψεως φωτογραφιών και της δηλώσεώς του ότι οι ανήλικες δεν επιθυμούν να ακολουθήσουν την αναιρεσίβλητη, προκαταλαμβάνοντας έτσι τη γνώμη των ανήλικων θυγατέρων του και μην αφήνοντας αυτές να εκφράσουν ελεύθερα τα συναισθήματα αγάπης που έτρεφαν προς την αναιρεσίβλητη μητέρα τους. Αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών, που δημιουργούσε ο αναιρεσείων, με πρόθεση να ματαιωθεί η επικοινωνία, ήταν να προκαλείται ένταση σε όλους τους παρευρισκόμενους και να διαταράσσεται ο ψυχισμός των ανήλικων τέκνων, τα οποία, ευρισκόμενα υπό συναισθηματική φόρτιση και υπό το φόβο ότι θα δυσαρεστήσουν και θα στεναχωρήσουν τον αναιρεσεϊόντα πατέρα τους, με τον οποίο διέμεναν και, προκειμένου να αποφευχθεί μεγαλύτερης έντασης επεισόδιο μεταξύ των γονέων τους, εξέφραζαν την άρνηση να επικοινωνήσουν με την αναιρεσίβλητη μητέρα τους. Ο ισχυρισμός του αναιρεσεϊόντος ότι η επικοινωνία ματαιωνόταν λόγω αρνήσεως των ανήλικων θυγατέρων του και ότι η άρνηση αυτή ανταποκρινόταν στην πραγματική βούλησή τους δεν αποδείχθηκε. Αντίθετα αποδείχθηκε ότι, αμέσως μετά τη διάσταση των διαδίκων συζύγων, που εκδηλώθηκε το Πάσχα του 2002, όταν η αναιρεσίβλητη δήλωσε στον αναιρεσεϊόντα ότι επιθυμεί να χωρίσουν, ο τελευταίος άρχισε συστηματικά να υποσκάπτει την ηθική ακεραιότητα της αναιρεσίβλητης στα δύο ανήλικα τέκνα τους, καθόσον κατέστησε αυτά κοινωνούς των λόγων διάσπασης της έγγαμης συμβίωσης των διαδίκων και ειδικότερα ότι η αναιρεσίβλητη τον εγκατέλειψε προκειμένου να συζήσει με άλλον άνδρα, με αποτέλεσμα, ανεξαρτήτως της βασιμότητας ή μη των λόγων διάσπασης, να επηρεάσει δυσμενώς τα τέκνα έναντι της μητέρας τους και να προκαλέσει σ' αυτά σύγχυση, αρνητισμό και συναισθήματα θυμού [...] Σε κάθε περίπτωση, η επικοινωνία των ανήλικων*

τέκνων με τη μητέρα τους δε θα ματαιωνόταν, αν ο αναιρεσείων δεν δημιουργούσε με πρόθεση τις προαναφερόμενες συνθήκες επικοινωνίας, αλλά άφηνε απλώς τις ανήλικες θυγατέρες του να κατέλθουν μόνες στην είσοδο της πολυκατοικίας κατά την καθορισμένη ώρα επικοινωνίας, προκειμένου να συναντήσουν τη μητέρα τους, πράγμα που μπορούσε να κάνει χωρίς κανένα κίνδυνο για το πρόσωπο των ανηλίκων λόγω της ηλικίας των τελευταίων».

Κανένας δεν μπορεί με βεβαιότητα να προδικάσει ότι εάν δεν υπήρχε η συγκεκριμένη συμπεριφορά του πατέρα στην είσοδο της πολυκατοικίας, τα ανήλικα τέκνα δεν θα αντιδρούσαν στην επικοινωνία με τη μητέρα τους. Στην πράξη όμως, την κρίση του Δικαστηρίου θα βαρύνει σε μεγάλο βαθμό η προσπάθεια επιρροής του ενός γονέα στα ανήλικα τέκνα, ώστε εκείνα να διάκεινται εχθρικά προς τον άλλο γονέα.

Ως εκ τούτου, ο γονέας ο οποίος δέχθηκε την άρνηση του τέκνου του για άσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας, πλην όμως μπορεί να επικαλεστεί και να αποδείξει (π.χ. παραθέτοντας σχετική συμπεριφορά του άλλου γονέα στο παρελθόν) ότι είναι πολύ πιθανό πίσω από την αντίδραση αυτή του τέκνου να υποκρύπτεται κάποιου είδους «προεργασία» από τον άλλο γονέα, θα αποσπάσει ευκολότερα μία δικαστική απόφαση η οποία θα διαπιστώνει παρεμπόδιση του υπόχρεου γονέα του δικαιώματος επικοινωνίας του δικαιούχου γονέα.

IV. Αναφορικά με το δικαίωμα επικοινωνίας λοιπών προσώπων (ανιόντων, αδερφών)

Οι ίδιοι λόγοι που υπαγορεύουν το δικαίωμα επικοινωνίας του μη διαμένοντος με το ανήλικο τέκνο γονέα, εντοπίζονται και στην περίπτωση των ανιόντων του τέκνου. Ως ανιόντες θεωρούνται οι «πρόγονοι» του τέκνου, άρα ο παππούς, η γιαγιά, ο προπαππούς η προγιαγιά κ.ο.κ.

Την περίπτωση αυτή τη ρυθμίζει εξάλλου ρητά ο Αστικός Κώδικας στο άρθρο 1520 παρ. 2 όπου και αναφέρει ότι οι γονείς δεν έχουν το δικαίωμα να εμποδίζουν την επικοινωνία του τέκνου με τους απώτερους ανιόντες του, εκτός αν υπάρχει σοβαρός λόγος. Άρα κατ' αρχήν υφίσταται δικαίωμα επικοινωνίας στο πρόσωπό τους. Ακόμα πιο έντονη θα είναι η ανάγκη επικοινωνίας του τέκνου με τους ανιόντες της πατρικής/μητρικής γραμμής, σε περίπτωση που έχει εξαφανιστεί ή πεθάνει ο πατέρας ή η μητέρα αντίστοιχα.

Τα αυτά ισχύουν αναλογικά και ως προς τα αδέρφια των ανηλίκων τέκνων και το δικαίωμα επικοινωνίας μαζί τους.

V. Ανακεφαλαιώνοντας

Ο ενδιαφερόμενος για ζητήματα σχετικά με τη ρύθμιση της επικοινωνίας με το ανήλικο, θα πρέπει να λάβει υπ' όψη του τις εξής παρατηρήσεις:

1. Πρόκειται για ένα δικαίωμα κατ' αρχήν, αναφαίρετο. Είναι δικαίωμά του να επιδιώξει τη ρύθμισή του, είτε βάσει συμφωνίας με τον άλλο γονέα είτε – σε περίπτωση διαφωνίας - δια της δικαστικής οδού.

2. Η ένταση και η έκτασή άσκησής του, θα καθορισθούν με διαφορετικό τρόπο για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή, και ως τέτοια εξετάζεται από το Δικαστήριο. Διαφορετικά πραγματικά περιστατικά (π.χ. συμπεριφορά και ψυχολογικά προβλήματα γονέα) και διαφορετικοί παράγοντες (ηλικία τέκνου κ.λπ.) οι οποίοι ισχύουν στην κάθε υπόθεση, οδηγούν το Δικαστήριο στο να δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα σε ορισμένα στοιχεία και μικρότερη σε κάποια άλλα. Δηλαδή όχι μόνο διαφέρουν τα συστατικά της κάθε περίπτωσης, αλλά ποικίλει και η αναλογία με την οποία αυτά λαμβάνονται υπ' όψιν. Σημαντικό ρόλο σε αυτά παίζουν τα πορίσματα της εξελικτικής ψυχολογίας και παιδοψυχιατρικής. Ναι μεν επιδιώκεται η ικανοποίηση της επιθυμίας του γονέα για διατήρηση προσωπικών σχέσεων με το τέκνο του, η επικοινωνία όμως σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να αποβαίνει επιζήμια για αυτό. **Το ότι κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή, φαίνεται και από το ότι δεν υπάρχει οριζόντια ρύθμιση για τα ζητήματα επικοινωνίας: αφήνεται στο δικαστήρια ευρεία εξουσία διαμόρφωσης των όρων.** Ο νομοθέτης λόγω αδυναμίας καθορισμού εκ των προτέρων προκαθορισμένων και συγκεκριμένων αντικειμενικών κριτηρίων εξειδίκευσεως της αόριστης νομικής έννοιας του συμφέροντος του τέκνου τα οποία θα ισχύουν πάντα, προκειμένου να καθορισθεί η προσωπική επικοινωνία του γονέα με τον οποίο δεν διαμένει το τέκνο, παρέχει εξουσία στο Δικαστή να μπορεί να κρίνει, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, όπως θα έπραττε ο ίδιος (ο νομοθέτης), αν επρόκειτο να τάξει με νόμο τη συγκεκριμένη διαφορά. Για την εξειδίκευση της ανωτέρω αόριστης νομικής έννοιας δεν είναι δυνατόν να προταθεί ένα ενιαίο κριτήριο για όλες τις περιπτώσεις, αλλά περισσότερα διαφορετικά, που σε κινητή μεταξύ τους σχέση μπορούν να καθίστανται κάθε φορά αποφασιστικά, συνδυαζόμενα το ένα με το άλλο.

3. Είναι καθήκον του συνηγόρου να διαφυλάξει τα συμφέροντα του εντολέα του. Αυτό θα πρέπει να γίνει από την πρώτη στιγμή, ήδη στο Δικαστήριο που θα ρυθμίσει την επικοινωνία, προληπτικά, καταθέτοντας αίτημα να απειληθεί κατά του άλλου γονέα, για την περίπτωση που εκείνος ήθελε παρεμποδίσει την επικοινωνία ή παραβιάσει τους περί αυτήν τεθέντες υπό του δικαστηρίου όρους, προσωπική κράτηση και χρηματική ποινή. **Με αυτό τον τρόπο, ο υπόχρεος σε ανοχή της επικοινωνίας γονέας αποτρέπεται να παραβιάσει τη δικαστική απόφαση, κι έτσι προλαμβάνονται δυσάρεστες καταστάσεις για το τέκνο και ταλαιπωρία για τον δικαιούχο σε επικοινωνία γονέα.** Αυτό διότι κάθε παραβίαση της δικαστικής απόφασης θα συνεπάγεται χρηματική ποινή υπέρ του παρεμποδισθέντος γονέα.

Για περισσότερες πληροφορίες επικοινωνήστε μαζί μας:

ΓΙΑΝΝΑΤΣΗΣ ΚΑΙ ΨΑΡΑΚΗΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

WWW.YIANNATSISS.GR
38, ΚΑΡΝΕΑΔΟΥ, ΚΟΛΩΝΑΚΙ
106 76, ΑΘΗΝΑ
ΕΛΛΑΔΑ
T: (+30) 210 7231076
F: (+30) 210 7231075